

Una república de paper: escriptors, intel·lectuals i periodistes davant l'esperat canvi de règim

L'abril del 1931, moment en què es va proclamar la República, no s'explica sense el paper que van desenvolupar els intel·lectuals del moment. En aquest reportatge expliquem què va passar al Principat, territori fonamental per a l'esdevenir d'aquella etapa política.

Per Joan Safont

“**C**ap al final del segon descans del concert que a honor del mestre Nicolau se celebrava al Palau de la Música Catalana, arribà el President de Catalunya [...]. En arribar el President, el públic li tributà una ovació formidable a peu dret. Tot seguit començà la tercera part del concert, [...] que acabà amb el cant, per primera vegada, de 'El cant del poble', l'himne del mestre Vives amb lletra de Josep Maria de Sagarra. L'himne fou escoltat a peu dret i aplaudit amb tant d'entusiasme, que calgué repetir-lo dues vegades." Així explicava *La Publicitat* l'estrena oficial de l'himne encarregat al poeta Sagarra pel flamant govern català, i que començava amb un "Glòria, catalans, canteu! / Que es senti l'ànima! / Tots amb una sola veu: / Visca la Pàtria!"

Quan els versos patriòtics de Sagarra es presentaven en públic el 18 d'abril de 1931, feia tot just quatre dies que Francesc Macià, en un cop d'audàcia, havia interpretat els sentiments i els anhels del poble, que acabava de donar la victòria a Esquerra Republicana en els comicis municipals del dia 12, proclamant la República Catalana. Un gest que havia acabat d'ensorrar la monarquia d'Alfons XIII i que havia assegurat la futura autonomia de Catalunya dins la II Repú-

blica espanyola, que presidiria Niceto Alcalá-Zamora.

Josep Maria de Sagarra era el poeta més popular del moment, autor d'obres que omplien teatres i una ploma habitual als setmanaris i diaris en català. Com escriu Lluís Permanyer, durant la República l'escriptor "s'apuntala definitivament com un personatge fora de sèrie en tots els sentits". De fet, dos dies abans de l'estrena d'*El cant del poble*, el molt prolífic escriptor havia publicat a *Mirador* un poema a Francesc Macià, en què recordava: "Quatre barres com quatre esperances / d'un color vermellenc ultratjat. Ultratjat de molts ants, de tants dies! / pels de fora amb posat de botxins; / ultratjat per les grans covardies / dels de dins". I proclamava, dirigint-se al president, que "perquè sou la sagrada follia / i el cel abrandat, estripat, neguitós / i blau d'una densa blavor d'alegria / perquè avui Catalunya sou vós!"

A Sagarra se li encarreguen himnes, se'l convidava a actes oficials i se li demana acompanyar personalitats de visita a la ciutat —porta l'escriptor ucraïnès de família jueva Ilia Eherenburg a Montserrat— i regna en estrenes, sopars i escapades noctàmbules. Sagarra, que l'any 1932 guanyaria el Premi Crexells per *Vida privada* i l'Ignasi Iglésias per *L'hostal de la glòria*, encara tindria temps

Proclamació de la República a Barcelona el 14 d'abril de 1931. Baix, el Palau de la Música i Josep Maria de Sagarra, el poeta més popular del moment.

dictadura de Primo de Rivera, emergiran durant la República, quan el nou govern català voldrà estendre a totes les capes socials un programa de cultura, educació i benestar que alguns han anomenat "noucentisme popular" o de masses, sintetitzat en el somni amable de "la caseta i l'hortet". Personalitats polítiques del nou règim com Lluís Nicolau d'Olwer, Claudi Ametlla, Rafael Campalans, Carles Pi Sunyer, Antoni Rovira i Virgili, Manuel Reventós o Pere Coromines, de fet, eren membres d'aquell estol de professors o funcionaris de les institucions patriòtiques i Jaume Bofill i Mates, líder d'Acció Catalana, s'havia revelat fins la supressió de la Mancomunitat, com l'hereu intel·lectual i polític del president mort l'any 1917.

Però entre la creació de la Mancomunitat i la República havien passat moltes coses, i no era només el pas de l'hegemonia de la dreta regionalista a l'esquerra republicana. Per exemple, s'havien fixat les normes del català, una llengua que es consolidava com a literària i que, amb el règim anticatalà de Miguel Primo de Rivera, esdevindrà símbol de resistència i oposició. El període d'entreguerres és un moment de naixement de nous i ambiciosos projectes editorials en català, des de la Fundació Bernat Metge creada per Francesc Cambó fins a Catalònia, amb l'editor Antoni López Llausàs al capdavant, impulsor de la →

per fer un pas fugaç per la política com a candidat d'Acció Catalana. I és que ell mateix havia confessat que "no em desplaïria gens una certa professió política que em permetés ser útil al meu país. L'exercici de la política és una activitat fascinant. Encara que tingui els seus punts negres i desoladors, jo veig que és de les coses més acolorides i més plenes de nervis que es poden viure en aquest món".

Sagarra potser és un exemple únic, però significatiu del paper públic, entre el compromís polític i l'oportunitat professional, que van jugar els escriptors, intel·lectuals i periodistes en el nou règim nascut el 14 d'abril de 1931, ara fa 90 anys. Un paper no només com a figures de relleu, elaboradors de simbologia o doctrina política o creadors d'opinió des del quart poder, sinó en tots els papers de l'auca.

Potser només havia existit un vincle igual amb anterioritat quan a partir de l'any 1914, amb la creació de la Mancomunitat de Catalunya, la nova administració catalana sorgida de la unió de les quatre diputacions provincials, havia fornit les noves institucions amb una nova classe d'intel·lectuals i polítics a les ordres del president Enric Prat de la Riba. Uns quadres burocràtics o acadèmics que, malgrat el trencament que suposarà la

→ col·lecció “Univers”, dirigida per Carles Soldevila, que compaginava la seva carrera d'escriptor amb la de funcionari.

No podem oblidar que la Primera Guerra Mundial havia comportat la consolidació dels negocis periodístics, i durant els anys vint n'havia viscut de nous, com ara *La Publicitat* catalanitzada, el setmanari *Mirador*, *La Rambla*, *L'Opinió*, *La Nau*, *Imatges* o *D'ací i d'allà...* La premsa havia ampliat els tiratges amb l'avidesa d'actualitat i la necessitat de notícies, i s'havia estès la cultura de masses: la moda, l'esport, el cinema, la literatura popular, els espectacles... Tot plegat amb un Paral·lel que esdevenia l'artèria del teatre i la revol·ta, del *music-hall* i els baixos fons, fins a esdevenir un tòpic literari exportat arreu d'Europa. Un anar i venir cosmopolita que coincidirà amb la celebració a Barcelona de l'Exposició Universal de Barcelona l'any 1929.

Però tot no eren festes ni celebracions. La crisi provocada pel final de la prosperitat dels anys de la Gran Guerra i el malestar social que feia anys que s'arrossegava havien fet esclatar una dinàmica violenta d'uns anys coneguts com els del pistolisme. Alhora, mentre al Marroc l'exèrcit espanyol es dessagnava, els cafès de París s'omplien d'exiliats catalans i espanyols que conspiraven contra Alfons XIII i els militars que ocupaven el poder. De Francesc Macià fins a Miguel de Unamuno, passant pel valencià Vicent Blasco Ibáñez, tots es trobaven a la Rotonde de Montparnasse somiant a fer caure el règim i proclamar la República.

En aquest sentit, Acció Catalana es preparava amb un estol de talents literaris, acadèmics i científics per ser protagonista del futur escenari polític obert amb el somni republicà a l'horitzó.

A les eleccions convocades pel govern monàrquic de l'almirall Juan Bautista Aznar el diumenge 12 d'abril, però, la victòria a Barcelona i a Catalunya seria per a la candidatura d'ERC, fundada poques setmanes abans per l'Estat Català de l'exmilitar Francesc Macià, el Partit Republicà Català de Lluís Companys i el grup del diari *L'Opinió*, encapçalat per Joan Lluhí i Vallescà. La Lliga, associada a l'antic règim, ocuparia l'oposició.

Però, tornem al 18 d'abril de 1931, quan en un concert al Palau de la Música l'Orfeó Català estrenava *El cant del poble*, frustrat i efímer himne de la República Catalana convertida en Generalitat. Eugeni Xammar acabava d'arribar d'Alemanya després d'enviar un telegrama d'adhesió a Francesc Macià: “Quan hom arribava a Barcelona quatre dies després de proclamada la República es pot dir que, a la ciutat, hi trobava un ambient de calderada. Tothom bullia. Anant pel carrer i veient gent desconeguda per uns carrers més animats que de costum compreníeu tot seguit que aquella gentada només tenia un tema de conversa. Havia vingut la República i, quatre dies més tard, la gent encara no se'n sabia avenir”. Un dels seus vells amics, Manuel Reventós —de qui s'acaben de publicar els seus records de la guerra a *L'Avenç*— acabava de ser nomenat director general de Comerç, i a l'Ateneu, on va arribar-se sens falta, Xammar deuria llegir les cròniques de la proclamació de la República a Barcelona, escrita pel seu company Josep Maria Planes a *Mirador*, i Madrid, per Josep Pla a *La Veu de Catalunya*.

Des del quilòmetre zero, Pla explicava com amb la primera bandera republicana hissada al Palau de les Comunicacions, “Madrid corria a destruir i amagar els símbols monàrquics. Els comerciants proveïdors de la Reial casa, les bo-

Dalt, Pere Coromines, Jaume Carner, Francesc Macià, Serra i Moret, Ventura Gassol, Lluís Companys i Amadeu Hurtado, l'any 1932.

Primer consell de la Generalitat presidit per Lluís Companys, el 4 de gener del 1934. D'esquerra a dreta, Joan Comorera, Martí Barrera, Joan Lluhí i Vallescà, Companys, Ventura Gassol, Joan Selves, Josep Dencàs i Martí Esteve.

➤ CARLES ESPLÀ, L'ALACANTÍ QUE VA SER GOVERNADOR DE BARCELONA

Nascut a Alacant en una família burgesa d'idees republicanes —el seu avi ja havia participat en la Revolució de 1868 que va fer caure Isabel II i a la I República—, el periodista Carles Esplà va formar part de l'entorn de Vicent Blasco Ibáñez, l'escriptor supervendes valencià, autor de novel·les com *Sangre y Arena*, *Cañas y Barro* o *Los cuatro jinetes del Apocalipsis*, i prohoms del republicanisme a la capital valenciana. Corresponsal a París dels diaris *Heraldo de Madrid* i *El Liberal*, influenciat durant els anys vint per l'advocat català Amadeu Hurtado, va esdevenir un periodista internacional important, com el seu bon amic Eugeni Xammar. Conspirador contra la dictadura de Primo de Rivera i activista republicà, va ser l'encarregat de proclamar la República a la seva ciutat natal, essent nomenat governador

civil de la província. El govern de Madrid, atenent a les seves bones relacions amb els polítics catalanistes, aferrades a l'exili parisenc on va coincidir amb Macià, va nomenar-lo per a rellevar Lluís Companys al capdavant del govern civil de Barcelona. Un dels seus secretaris seria el periodista valencià Brauli Solsona.

tigues amb l'escola reial, les fondes, teatres i restaurants que tenien algun nom lligat amb la monarquia feren desaparèixer ràpidament els noms comprometedors i dinàstics”, mentre Planes, que havia seguit els esdeveniments barcelonins per al seu reportatge, assegurava: que “tot Barcelona és al carrer. Ja tot el poble és una bandera i totes les veus són un cant. Els tramvies han perdut llur forma sota el raïm humà que els ha pres per assalt. Els ciutadans s'abracen els uns als altres. Aquí, un grup d'estudiants ha hissat una noia bonica com un sol que crida 'Visca Catalunya!' Més enllà, un vell de barbes apostòliques s'ha enfilat en una cadira i llença uns visques a la República mullats en plors... Impossible de descriure l'embragament popular”.

Si no eren escollits regidors, com Joaquim Ventalló o Vicenç Bernades, els periodistes passaven a ocupar càrrecs de secretaris als ministeris, conselleries, ajuntaments i governs civils. Era el cas de Domènec de Bellmunt, Brauli Solsona, Francesc Madrid, Josep Maria Lladó o un joveníssim Carles Sentís, que passaven de les redaccions als despatxos oficials, sovint a les ordres de col·legues de professió, com els governadors Carles Esplà i Claudi Ametlla. Fora de Catalunya, Josep Carner exercia de diplomàtic de carrera en nom del nou →

Pere Bosch i Gimpera, rector de la Universitat de Barcelona de 1933 a 1939; al costat, Eugeni Xammar.

→ govern republicà. Les dones escriptores, malgrat que no exerceixen càrrecs polítics electes o administratius rellevants, sí que participen activament en la política, bé des de dins, com a activistes, bé des de fora, com a periodistes. Noms com Irene Polo, Aurora Bertrana, Anna Murià, Rosa Maria Arquimbau o Mercè Rodoreda formen part d'aquest estol reduït però indispensable.

A *La Publicitat* del dia 19 d'abril de 1931, Xammar o qualsevol lector podria trobar-hi una curiositat notable. Un missatge adreçat per uns estudiants al "Ciudadà President", en què li feien avinent que del "viril comportament de la senyoreta Núria Folch i Pi, alumna de l'Institut de Segona Ensenyança, Secció de Lletres, la qual, essent de quinze anys d'edat, estigué voluntariosament als llocs de perill la gloriosa nit del 14 d'abril sense donar repòs al seu delicat organisme, ni tenint en compte els perills a què s'exposava atenta només als interessos sagrats de Catalunya i a la llibertat". La jove Núria Folch era per als seus companys "l'avançada d'aquella nova generació femenina que ha de venir per a glòria de la nostra Pàtria lliure" i, per aquests motius, demanaven que se li atorgués una distinció. Encapçalava el missatge el futur escriptor (i marit de Folch) Joan Sales. La Universitat, a més de

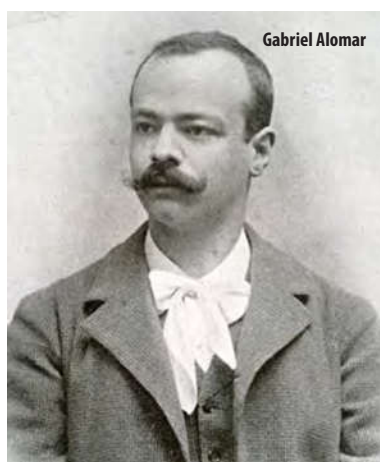
l'agitació estudiantil, també seria, a partir de la constitució de la Universitat Autònoma, amb un patronat presidit per Pompeu Fabra, un nou espai professional per a escriptors i intel·lectuals, com Carles Riba, amb rectors com Jaume Serra Húnter i Pere Bosch Gimpera, que també farien carrera política.

Amb les eleccions a Corts Constituents, alguns propietaris de mitjans, com Amadeu Hurtado o Josep Suñol serien elegits diputats. També intel·lectuals com Carles Pi Sunyer o Joan Estelrich entrarien a la cambra de la Carrera de San Jerónimo. Allà trobarien un Congrés dels Diputats amb una notable presència de periodistes i escriptors, pensadors i acadèmics, encapçalats pel cap de govern Manuel Azaña, i amb el grup pomposament anomenat Agrupación al Servicio de la República, format per José Ortega y Gasset, Gregorio Marañón o Ramón Pérez de Ayala.

De tota manera, passat el moment d'eufòria i més enllà de les seves idees i l'oportunitat professional de la nova administració, els escriptors —fins i tot els més compromesos— van anar deixant pas als polítics professionals, per bé que figures amb una vessant literària no gens anecdòtica, com Azaña a l'Estat o Nicolau d'Oliver o Ventura Gassol en el món polític català, mantindrien la seva condició de protagonistes. Eren temps en què es discutia sobre el paper dels intel·lectuals i la seva relació, sovint massa estreta, amb la política. En aquest sentit, J. V. Foix, poeta i escriptor de diaris, assegurava incisivament a *La Publicitat*, just un any després: "Tot escriptor que cedeix davant els compromisos financers del poderós lloga el seu talent perquè aquest especuli, en jugar-se la llibertat del seu esperit es juga la seva funció intel·lectual, d'amorós de la Veritat". ●

⊕ MALLORQUINS A LA POLÍTICA CATALANA

Un dels intel·lectuals mallorquins més influents en la cultura i el pensament polític català va ser, sens dubte, Gabriel Alomar. Poeta i escriptor a cavall del modernisme i el noucentisme, teoritzador del liberalisme català i de la seva versió més socialitzant, va ser un dels fundadors de la Unió Socialista de Catalunya, que durant la República estaria aliada amb ERC. A les eleccions constituents va ser escollit diputat per Barcelona i per Mallorca. A Madrid va coincidir amb un altre mallorquí molt influent al Principat, el felanitxer Joan Estelrich, diputat per la circumscripció de Girona. Escriptor, director de la Fundació Bernat Metge, agent cultural

de Francesc Cambó, Estelrich seria un dels impulsors del Missatge als Mallorquins, que pretenia estrènyer els laços de germanor dels dos territoris de parla catalana.